

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת מסעי, תשע"א
מספר 925מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הקשרים המיוחדים של מואב עם ישראל וגדולי מנהיגיו

הפסוק האחרון בפרשתנו ובחומש חותם את קובץ המצוות האחרון שבחומש: "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צָוָה ה' בְּיַד מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ" (לו:יג). נראה שהמקרא מדגיש את המקום המיוחד שבו נאמרו הדברים או את המקום שבו מצויים בני ישראל.

הפסוק תמים לכאורה אך מעורר שתי שאלות קטנות: ראשית, מה חשיבות יש למקום המיוחד – ערבות מואב? שנית, מה חידוש בא הפסוק ללמדנו לאחר שאת המסר שבו כבר למדנו באמצע הפרשה, בפסוק הפותח את קובץ המצוות האמור: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ לֵאמֹר" (לה:א).

תשובה אפשרית: המקום – ארץ מואב וערבות מואב – נזכר עוד הרבה מאוד פעמים, לכאורה מיותרות. זאת תשובה פרדוקסלית שאינה עונה ישירות על השאלה הקטנה אבל מעלה ממנה ובמקומה שאלה גדולה: מה המיוחד במואב או בארצו (שנזכרו, אגב, 49 פעמים בתורה לעומת עמון שנזכר רק 9 פעמים)? וביתר פירוט: מלבד שני הפסוקים לעיל מופיעים עוד בתחילת פרשתנו ארבעה פסוקים סמוכים – שלושה מהם רצופים, ובהם נזכרת נחלת מואב (לג:מד-נ):

וַיִּסְעוּ מֵאֶבֶת וַיִּחַנּוּ... בְּגִבּוֹל מוֹאָב... וַיִּסְעוּ מִהַר הָעֵבְרִים וַיִּחַנּוּ בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ. וַיִּחַנּוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשׁוּמֹת עַד אֶבֶל הַשְּׁטִים בְּעֶרְבַת מוֹאָב. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב... לֵאמֹר.

יתרה מזו, עוד שמונה פעמים לפני פרשתנו נזכרת ישיבת העם בערבות מואב, שדה מואב וגבול מואב בפרשיות: "חוקת", "פינחס" ו"מטות". כיוצא בזה מצוינת ישיבת העם שם גם בספר דברים עוד שבע פעמים – בתחילת פרשת "דברים", בסוף פרשת "כי-תבוא" ועוד חמש פעמים תמוהות ומסקרנות ביותר, ולכאורה מיותרות לחלוטין (3 מהן לפחות), בסיום התורה, בתיאור מות משה:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה... עֲלֶה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הַר נָבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יַרְחוֹ וַרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן... וּמַת בְּהָר אֲשֶׁר אִתָּה עֲלֶה שָׁמָּה (לב:מח-נ).

וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל הַר נָבוֹ רֹאשׁ הַפְּסֵגָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יַרְחוֹ וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאֶרֶץ. וַיָּמַת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב. וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר. וַיִּכְפּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם (לד:א, ה, ו, ח).

כאמור, התשובה לשאלה שבה פתחנו היא פרדוקסלית, כיוון שהיא רק מעצימה את השאלה: מה השינון והחזרה על מידע ניטרלי לכאורה, שידוע לכל קורא? מה המיוחד במואב שמצדיק את אזכורו כעשרים פעם בזיקה למיקום העם, מהן חמש פעמים בזיקה לפטירת משה? האם יש קשר מיוחד של משה למואב?

תשובה היסטורית-גיאוגרפית משוערת היא כי על אף הציווי: "אֵל תָּצַר אֶת מוֹאָב וְאֵל תִּתְּנָהּ בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אָתָּן לָךְ מֵאֶרְצוֹ יִרְשָׁה" (דב' ב:ט), השטח הקרוי "ערבות מואב" הוא תחילת הכיבוש וההתנחלות בארץ כנען הגדולה, בהנהגת משה. זאת כיוון ששטח זה נכבש ע"י ישראל מהאמורי – בן כנען (בר' י:טז) ואחד משבעת העמים – שכבש אותו לפני כן ממואב, כמודגש ומפורט באריכות בפרשת "חוקת" (כא:כו-ל). מעניין לציין כי התורה מרבה להזכיר את בירת האמורי, חשבון, שהייתה לפני הכיבוש האמורי בירת מואב (רש"י כא:ל), והייתה גם אחת מהערים שניתנו ללוויים – שבטו של משה – ע"י שבט גד (יהו' כא:לז). על גר אומר משה: "וַיַּרְא רֵאשִׁית לֹו כִּי שָׁם חָלְקַת מְחַקֵּק סְפוּן" (דב' לג:כא), ורש"י מפרש: "וירא ראשית לו – ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כבוש הארץ. כי שם חלקת מחוקק – כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת

שדה קבורת מחוקק והוא משה": לאור כל אלה, ייתכן שהתורה חוזרת ומשננת לנו כי גם עבר הירדן המזרחי הוא נחלת אבות, אף שהקדושה היתרה היא של עבר הירדן המערבי.

בצד תשובה זו מתבקשת גם תשובה במעלה רוחנית גבוהה יותר. ניתן לשער לפחות שתי תשובות אפשריות על הקשרים המיוחדים והחשובים מאוד של מואב עם ישראל ומשה: בלק ורות; ליתר דיוק – הצמד בלק-בלעם, ולהבדיל – הצמד רות-דוד.

בלק-בלעם: מלך מואב הוא שקישר את האי-הנביא המוזר והמיוחד, בלעם, עם ישראל בקשר חשוב ביותר. התורה מייחסת משמעות רבה לברכות (לראיה – התיאורים בתורה על ההשתדלויות להעברת ברכות: רבקה מעשו ליעקב ויוסף מאפרים למנשה), ואפילו ברכות מהדיוט או להדיוט חשובות עד שהתורה רואה לציין אותן: אחי רבקה, יצחק לבניו, יעקב את פרעה וכו'. והנה ברכת בלעם המצטברת, שמקורה אלוקי, היא הארוכה בתורה ואולי בכל המקרא, וחשיבותה עצומה:

• אנו מתרפקים בתפילותינו על ברכה זו בכל בוקר – "מה טובו", ומצטטים בכל מוצאי שבת שישה ביטויים ממנה בזמננו "אמר ה' ליעקב".

• הקב"ה מצהיר על אהבתו אותנו – דבר נדיר ביותר בתורה – ומביא לראיה את הפיכת קללות בלעם לברכה (דב' כג:ד-ה): "לֹא יָבֹא עֲמוּנֵי וּמוֹאָבֵי בְּקֶהֱל ה'... עַל דְּבַר אֲשֶׁר... שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בְּלָעַם בֶּן בְּעֹזֵר מִפְּתוֹר אֲרָם נְהָרִים לְקַלְלֶךָ". וכאן נוסף פסוק שאינו קשור ישירות לצווי: "וְלֹא אָבָה ה' אֶל-לְהִיךָ לְשִׁמְעֵ אֶל בְּלָעַם וַיְהִי כִּי לָךְ אֶת הַקְּלָלָה לְבָרְכָהּ כִּי אֶהְיֶה ה' אֶל-לְהִיךָ" (ו).

ואשר לקשר של משה לבלעם ומואב, המדרש קושר את בלעם עם משה במאמר הידוע (ספרי דברים פסקא שנו): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה – בישראל לא קם אבל באומות העולם קם. ואיזה זה, זה בלעם".

רות-דוד: רות – המודל האידיאלי של גיורת, אשתו של בועז שהוא נכד של נחשון – נשיא שבט יהודה וגיס של אהרון הכהן – אמה של שושלת מלכות, סבתא-רבה של דוד המלך (אשר גנטית, חלק אחד משמונה שבו הוא מואבי) שהוא גם נעים זמירות ישראל וגם אבי אבות המלך המשיח המכונה משיח בן דוד. מוצאה המואבי מודגש גם לאחר שהתגיירה. והנה המדרש קושר את בלק ורות למואב: רות היא נכדת בלק (סוטה מז ע"א): "ואמר רבי יוסי בן חוני: רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה!"

ואשר לקשר של משה למואב ולרות – הקשר נעשה דרך דוד. קיימת מערכת חיבורים מרתקת בין שני אישים אלה באופי, בדבקות ובקורות החיים, על אף השוני ביניהם:

• שני האישים מרכזיים בתנ"ך – אלה שני האישים המתוארים ביותר במקרא בהיקף הטקסט המקראי, הרבה מכל דמות מקראית אחרת.

• שני האישים הם הנזכרים ביותר בשמותיהם בתנ"ך, פי כמה מכל דמות מקראית אחרת.

• שניהם מנהיגים חזקים שקמו לישראל, ואולי החזקים שבהם, ושניהם נבחרו ישירות ע"י הא-ל.

• למרות מעמדם, אישיותם וקרבתם ללב"ה קמו עוררים על מנהיגותם.

• קודם שהנהיגו את העם היו שניהם רועי צאן. יתרה מזו, גם כמנהיגים נותרה בהם מורשת הרועים. שניהם המשילו את העם לצאן. משה – "וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת ה' פְּצֵאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֵעָה" (במ' כז:יז). דוד – "וַיֵּאמֶר דָּוִד... הֲנֵה אֲנִי חֲטָאִי וְאֲנִי הַעֲוִיתִי וְאֵלֶּה הַצֵּאן מִה עֲשׂוּ" (שמ"ב כד:יז).

• שניהם התחנכו בבית מלך.

• כל אחד מהם הרג נכרי כדי להציל אחרים וכשל כך – במישורין או בעקיפין – רצה המלך, שבכיתו התחנכו, להרוג אותם. שניהם הצליחו להימלט ולהתמודד בהצלחה עם המלך או יורשו. שניהם הושיעו עשוקים שפגשו במסלול מנוסתם; משה את בנות יתרו מרועי מדיין ודוד את תושבי קעילה מהפלשתים (שמו"א כג:א-ד). ושניהם התגלגלו במנוסתם לבית כוהן שנתן להם לחם (יתרו ואחימלך).

• שניהם גילו אומץ למאבק בתנאי נחיתות לכאורה: משה נגד רועי מדיין הנ"ל, ודוד נגד גליית – וכשהצליחו קיבלו את בת הפטרון הנעזר לאישה: משה את ציפורה בת יתרו, ודוד את מיכל בת שאול המלך. נשים אלו הצילו ביזמתן ותושייתן את חייהם: ציפורה את משה במלון, ומיכל את דוד בחדר משכבו (שמו"א יט:יא-טז).

• שניהם נשאו נשים שנולדו לאב נכרי במעמד גבוה – ציפורה בת כוהן מדין ומעכה בת תלמי מלך גשור.

• שניהם כתבו את שני הספרים הנקראים ביותר בעם היהודי: תורת משה וספר תהלים. ליצירות אלו יש השפעה עצומה על חלק גדול מהאנושות עד היום ולעתיד הנראה לעין.

• שניהם הנהיגו במשך ארבעים שנה, והורישו את מנהיגותם לאנשים מיוחדים שהשלימו את מפעל החיים שבו החלו: יהושע במדינה החדשה, ושלמה בנה את המקדש ואת המדינה המושלמת.

- האתגרים הענקיים שעמדו בפני שני יורשיהם חייבו שלוש תכונות מנהיגותיות: חכמה – להחליט החלטות נכונות וחכמות; אומץ – לקבל החלטות אמיצות; וחוזק – לבצע את החלטות. והנה, את החוזק והאומץ הם קיבלו כברכה: שני האנשים היחידים במקרא שעליהם נאמר בלשון יחיד "חזק ואמץ" הם יהושע (שש פעמים, פעם אחת מפי משה) ושלמה (פעמיים מפי דוד). אשר לחכמה להנהיג – המקרא מפרט ומדגיש ששניהם קיבלו אותה מהקב"ה: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה פי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל" (דב' לד:ט); "ויאמר אלהים אליו (אל שלמה) יען אשר שאלת את הדבר הזה... ושאלת לך הבין לשמע משפט, הנה עשיתי כדברייך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא הנה לפניך ואחריך לא יקום כמוך" (מל"א ג:יא-יב).
- חז"ל מונים עוד כתריסר קווים משותפים למשה ודוד.
- ולסיום, בני בניו של משה פעלו בשירותו של דוד (דב"ה א כו:כד-כו): "ושבאל בן גרשום בן משה נגיד על האצרות. ואחיו לאליעזר – רמב"הו בנו וישעיהו בנו ויךם בנו וזכרי בנו ושלמית בנו. הוא שלמות ואחיו על כל אצרות הקדשים אשר הקדיש דויד המלך וראשי האבות לשרי האלפים והמאות ושרי הצבא".

פרופ' עמיצור ברק
רעננה